

Нарешті віддячилися!

Іван Керницький

Вже від непам'ятних часів мешкання панства Чабанів при Евню "С" не бачило такого достойного скупчення гостей. На той приклад, кум Соловій з Пасейку, був тут останній раз ще за прогібіції, коли в оцих скромних, чотирьох стінах зовсім задовільно працювала хитро законспірована горальня, або т. зв. "спікіза". Але ж на Соловію далеко не вичерпувалась листа гостей: прийшла кума Текля з своїм росіяном, містер Татух із жінкою та з донькою, приїхала з Бейону Чабанишина сестра, Мері, не враховуючи кума Майка, що заскочив тільки на хвилику і мусів відійти, бо робив уночі.

З якої ж це нагоди зібралося таке знамените товариство, що за okazія скоїлась в панства Чабанів — весілля, христини, чи уродини? Ні, це якраз нині вполудне панство Чабани відібрали з корабля своїх скитальців і зробили на їхню честь прийняття, скликали рідню і знайомих, щоб гідно вшанувати новоприбулих на землі Вашингтона.

Як і годиться при таких okazіях — гості не прийшли з порожніми руками. Тітка Мері з Бейону, що мала там свою ґросерню, притаскала цілу шинку і печеного індика, вагою з п'ятнадцять фунтів, Теклин росіянин накупив пива, а кум Соловій, як ніколи ще не бувало приніс батлю горілки, яку, зрештою, помаленько сам вицідив. А вже всякого шмаття, білизни, черевиків, капелюхів та іншого теремешля нанесено стільки, що завалено ним цілий Чабанишин "будуар", або так званий "бедрум".

Ну, шмаття — шматтям, черевики — черевиками, та без того, звичайно, не обійшлося, щоб цей, чи той гість, або гостя не потрясли калиткою... З-поза столу раз-у-раз піднімалися то лисавий містер, то круглобока лейді, кивали пальчиком — раз на пана Вільшанського, то на паню Вільшанську, і відпроваджували її, або його в темний куточок. Там якось таємничо перешіптувались з ним, або з нею, ніби вибачалися за щось, врешті витягали скрученого в трубку банкнота, втикали до руки їй, або йому, а потім ще довго потрясали його, або її рукою, кажучи наприкінці: "Це на щастя! На початок"!

Містер Чабан так, на око, підраховував, що його скитальці мусіли нині сколектувати принаймні 200 доларів! Розуміється, від такого Соловія не багато їм капнуло, бо той дід сам не мав звідки, в тім був трохи лівий і не любив ґрінорів, але, наприклад, тітка Мері з Бейону напевно добре їх поблагословила. Взагалі атмосфера була дуже тепла та зворушлива, а серця і душі цих добрих, щирих людей відчинялися на привітання скитальців все ширше і ширше, чим довше поза північ протягалось влаштоване на їхню честь "парі".

— Ой, та їжте ще, мої дороженькі! — це Чабаниха вже не знати котрий раз припрошувала скитальську пару до п'ятнадцятифунтового індика. — Беріть, прошу. Посягайте по тойку!..

— Та й попивайте пивом, — помагала їй сестра Мері з другого боку. — Пиво гуд, ви там, в краю, напевно ніколи пива не пили?

— Но, Мері, того вже не кажи! — запротестував господар хати. — Щоб український дипломат, який самого Франца-Йосифа бачив і з різними міністрами здивався — ніколи пива не пив?

— Так, це правда, що пив, але не таке, як американське, — посміхнувся дипломатично інж. Вільшанський.

— Ну, чи я не кажу: дипломат! — містер Чабан гордо блиснув очима та повів задоволеним поглядом по рум'яних обличчях гостей. — Чи ви собі це завважили: все, що американське, він хвалить, а не критикує, як інші новоприбулі! Джордж, так далі роби, а ти будеш ол райт. Ну, ну, розповідай, як там було!

Інж. Вільшанський тримався коло столу рештками духової відпорности, бо його фізичні сили вже давно вичерпались. Дванадцятиденна подорож кораблем до цього краю надії, під час якої морська слабість, переплітана бігункою, не опускали його ні на день, підкосили його дощенту і перемінили в ідеальний кістяк, тільки для формальности обтягнений шкурою. Гострі шлункові болі, з легким підозрінням на улькуса, різали внутренности так безмилосердно, що, моментами, він зовсім затрачував притомність. А тут треба було від полудня їсти, пити, курити міцні, як терня, цигари, вітатися, прашатися, по сто разів запевняти всіх, що любить Америку та розповідати історії без кінця... Та сердечність його спонзорів і їх приятелів була така зворушливо-роззброююча, а їхня радість з його приїзду така щира-непідроблена, що він радо приносив із себе жертву, з витривалістю мучеників з доби Нерона.

Так, він бачив, що панство Чабани бажають показатися перед друзями заграничним набутком, хочуть дати їм зрозуміти, що вони не спровадили якогось там сірого діпіста, безштанька, яких приїжджають тисячі, а грубшу шишку — українського дипломата! Тому то містер Чабан з такою наполегливістю заохочував інженера: "Ну, ну, Джордж, розповідай, як там було!"

І послушний Джордж вже, може, десятий раз від початку розгортав перед цими добрячими "бадями" та їхніми супругами довгу, барвисту ленту свого життя.

Розповідав, як то він, закінчивши студії в Відні (коло Бургу, де сам цісар мешкав! — підсунув з боку мр. Чабан) дістався за великою протекцією на працю у Львівському Намісництві. Та незабаром вибухла перша світова і він пішов на італійський фронт. ("Джордж був за капітана!" — додавив мр. Чабан, підтягаючи його рангу на два ступні догори). Коли Австрія завалилася, він зараз зголосився до Української Галицької Армії. ("Сі, чуєте?..") Брав участь у боях за Львів та в Чортківській офензиві. Після переходу УГА за Збруч, Уряд УНР призначив його до дипломатичної служби і він виїхав як секретар українського посольства до Копенгаги ("то єсть в Швайцарії"—пояснив мр. Чабан, але інженер делікатно спростував, що в Данії, на що мр. Чабан без дискусії погодився, кажучи: "Ол райт.") Коли наша справа остаточно провалилася, бо Рада Амбасадорів признала Галичину полякам ("Ех, ті ляхи, шляк би їх трафив!") інж. Вільшанський через Німеччину і Швайцарію переїхав до Праги, де дістав добру роботу в фірмі Бат'я ("шуси робив" — пояснив мр. Чабан). Потім вернувся до рідного краю, одружився і почав розбудовувати нашу кооперацію. Був одним з директорів

Центроспілки, завідував механічним її відділом ("десять троків мав під собою" — крикнув мр. Чабан, а всі баді ахнули з дива). Ну... а потім прийшла друга світова...

— Бейт! А ти ж нам ще не сказав, що ти мав фільварок під Самбором! — перебив мр. Чабан затривоженим голосом.

— Ну— не такий там "фільварок", от, маєточок...

— Файний мені "маєточок": двісті моргів поля, сто ліса, а машинерія, а п'ятдесят корів!

— Ні, ні, корів було тільки тридцять, — посміхнувся чарівно і з тактом бувший секретар нашого посольства в Данії.

— Сі, чи я не кажу: дипломат! — розвів руками мр. Чабан, а шановні гості дискретно притакнули головами.

Це були трудівники-чорнороби, вічні клінери й портери, з їхніми споминами про Рідний Край в'язалися нерозлучно образи безпросвітної галицької нужди, злиднів і недоїдання на переднівку. Тому й оповідання інженера про українську дипломатичну службу, про наш рідний промисл, кооперативні центральні з десятками самоходів, фільварки з машинами — вони слухали неначе казку з тисяча й одної ночі. Багато речей, понять і змін, що заіснували в прадідній, далекій землі, не вміщалося в їхні голови і вони сприймали це "на віру", з вродженим нашому селянинові філософським скептицизмом. Вони знали, що тепер, з грінорською буйною хвилею, прикотилося чимало акторів, письменників та інших штукарів, людей з буйною уявою, що звикли "крутити світом" і фантазувати, отже не від речі було зарезервувати собі повздержливість й обережність в осудах...

Розуміється, комунізуючий кум Соловій зараз використав ситуацію, бо ж це інженер лив воду на його млин!

— Ага! — кричав злорадісно, — чи я не казав?! Це тільки пани-директори і поміщики повтікали на еміграцію, а простий, робучий нарід лишився на рідній землі!

— В таборі, де я був головою, ми мали дві тисячі душ. З того було 85 процент селян та робітників, а 15 процент інтелігенції — по-діловому поінформував присутніх бувший дипломат.

— Ага! А видиш, червоняку, як заткав тобі писок?

Це кума Текля подивилася сердитим оком на кума Соловія і відобрала йому батлю з руки, а звертаючись ввічливо до інженера, вже не знати котрий раз просила його:

— Ану, Джорджуню, приміряй собі ці штани з мого Фреда! Мені так видиться, що вони будуть сам раз на тебе.

Але інженер ще раз чемно відмовився: на цьому пункті він був твердий і неподатний! Впродовж вечора з різних сторін напливали до нього такі пропозиції: раз просили його, щоб скинув свої таборіві "комісньяки" та взувся в "нові і тільки трохи приходжені" черевики самого спонзора. Потім містер Татух пробував одягнути його в свій "оверковт", а пані Татушиха, вже, правда, дещо напідпитку, дуже щиро намовляла його, щоб, на всякий випадок, примінив собі пару теплої, спідньої білизни з її чоловіка... Але наш расовий дипломат з подивугідною гнучкістю відмовлявся від цих

небуденних проектів, ввічливо дякував за кожній дар, вихваляв під небеса його доброякісність, чудовий ужитковий стан і фасон, запевняючи при тому жертводавців, що на його фігуру кожня річ "пасує, як втяв".

Натомість краща його половина, пані Галя, не перейшовши через дипломатичний перевишкіл, онесмілена й трохи приголомшена тим всім, що довкола неї творилося, стала відразу слухняним знаряддям у руках добродійок, які робили з нею що хотіли. Як молоду перед шлюбом виводили і вводили її до "будуару" пані Чабанихи, без церемонії скидали з неї все, що тхнуло Старим Краєм і перебирали на американську манеру. Так переміряли на ній, як на манекіні, добрих два десятки суконок, плащів, капелюхів, не згадуючи вже про делікатнішу жіночу конфекцію... При тому пані Галя мала змогу наслухатись різних "коментарів" від яких їй збиралося трохи на сміх, а більше на плач.

— Бачите, кума, — шептала Татушиха до Теклі, — казали — ті скитальці такі бідні — нещасні в тих таборах, а вона, ось, приїхала до Америки в єдвабній гальці!

— А що? — спитала її Текля півшепотом, — а як мала приїхати, в гребінній сорочці на хребті, як ти приїхала... Та ж то пані, інженерова жінка!

— Мої дорогенькі, та це шмаття — то ми їм післали до табору, — сказала скромно міссис Чабан і це відразу вияснило справу.

Після кожної "зміни декорації" пані Галя виходила з "бедруму" ледви тепла і завжди в якійсь іншій, довшій, або коротшій "дрезці". І за кожним разом її вологі від сліз очі дивилися на чоловіка розпучливо-благальним поглядом, наче просили в нього рятунку. Використавши один короткий момент, коли вони обоє знайшлися разом, пані Галя вхопила чоловіка за руку і гістерично заридала:

— Юрку, втікаймо звідсіль! Забираймо наші речі і ходім!

— Та куди ж підемо?..

— Кудинебудь!.. До пристані— назад на корабель.

— Дитино, прошу тебе, заспокійся!

— Я не можу! Не можу! Що вони собі з мене зробили, ляльку, чи куклу?! Водять мене та й водять, роздягають, одягають...

— Дитино, я думаю, це вже довго не потриває: перша година по півночі!

Але даремне інженер так думав, бо саме, в цій хвилині, господар хати, мр. Чабан, попрохав гостей, навіть тих, що вже спали, про дрібку уваги: мав щось дуже важне сказати.

— Велл, Джордж, — промовив, схилиючись з пошанівком у сторону свого скитальця, — дотепер ти балакав і розповідав свою сторію, а, ось, дозволь, що я розкажу свою. Може я не вмію так красно й граматично говорити, як ти, за це вибачай, ти добре знаєш, які я школи виходив і де... А ти не перебивай! — гримнув на дружину, яка ще і не встигла відчинити рота. — Ти завжди любиш встромити свої три центи там, де їх не треба!.. Так, шановні мої гостоньки, на початку я хочу зрадити вам один сікрет: ми, рахувати, з Джорджем — лянцмани, з одного села!

— Це такий сікрет, який вже всі знають, — аж тепер втрутила свої "три центи" Чабаниха, але зараз замовкла, помітивши злющий чоловіків погляд.

— Треба вам знати, — продовжав мр. Чабан, — що Джорджів батько, небіжчик отець Вільшанські, хай з Богом спочивають, були в нашому селі тридцять літ на парафії! Та це не був звичайний собі священник, як інші, то був наш тато й опікун, свята душа, то вам тільки можу сказати!

— А небіжка-їмость були такі самі, — доповнила його мову Чабаниха.

— Йой, Насте, я тебе прошу — замовчи! — хвилювався мр. Чабан. — Я сам знаю, що небіжка мали золоте серце й були для нас, як рідна мама. Бо то треба вам знати, що ми обоє з Настею були сироти, а вони притулили нас на приходстві і виховали, якби своїх дітей. І хай мені тут всякі товариші не горляють, мовляв, наші попи в краю тільки за потребами очі витріщали та шкуру з народу дерли, бо то неправда єсть!

Ця безпосередня алюзія була спрямована на адресу кума Соловія, та не дійшла до адресата, бо кум Соловій, склонивши голову на поруччя "вілчира", спав уже твердим сном.

— Так-то, видите, ми обоє з жінкою служили на приходстві. Я змаленького любив крутитися по стайні, а небіжчик-панотець завважили собі це і коли я підріс на парубка — зробили з мене фірмана від цугових коней! А Настя, ніби моя жінка, а тоді ще дівка, помагала їмості на кухні, чи в покоях, чи коло корів, ну, звичайно, робила бабську роботу. Джордж ходив тоді у Львові до гімназії, а всі на приходстві називали його "панич" — А панич написали лист, а паничеві треба вислати десять ґульденів, а панич приїдуть додому на свята... Ну, то вже була велика радість, як панич приїздили, скажім, на Святий Вечір, на зимову вакацію. Я від самого досвітку чесав і пуцував своїх цуговців, а коні в нас були, гей змиї, як ішли — то іскри кресали, то панич сильно любив, як ми, їдучи залубнями зі стації, переганяли по-дорозі всі фаєтони, навіть четвірню самого Потоцького!..

Приїхали з памороззю на шапках і на бундах, прийшли до покоїв — а тут вже стоїть прибране деревце, і свічка світиться, і все готове до вечері, а тоді наш панич давай витягати з валізки презенти: для татуса пачка знаменитого тютюню "Герцеговіна", для мамці книжки з модами і взорами, бо вони, небіжка, в тому кохалися, а мені, розуміється коробку "кубів"!

— А мені раз купили шалянову хустку! — несміливо похвалилася Чабаниха і замовкла, соромливо спустивши очі.

— Ну, я до того не мішаюся, за що він купив тобі цю хустку! То вже є ваші порахунки — тут мр. Чабан підморгнув бровою аж його міссіс зашарилася, як відданиця, а гості підняли гураґанний регіт — ха, ха, ха!... — Досить того сказати, що ми обоє вирости на приходстві, як у Бога за пазухою, не знаючи, що біда-нужда і що то значить бути жадним того кусочка хліба. Джорджові тато й мама були для нас, як рідні, вони нас виховали, в люди вивели, а потім, посватали і до шлюбу поблагословили. Та й ще одно добро зробили для нас, якого їм до смерти не забудемо: намовили нас їхати до Америки!

— Одного разу закликали мене небіжчик отець на ґаночок, — а вже тоді трохи нездужали, на серце скаржилися, — подивилися так ясно мені в очі та й кажуть:

— Видиш, Грицю, кажуть, так не раз сушу свою голову, що з вами буде, ніби з тобою і з Настунькою. Я та й їмость вже поволі старіємося, ще я, тепер, чогось піднепав на здоров'ю, а ти знаєш, як люди говорять: — "Попові дзвонять — попадю з села гонять". Де ж ви, сироти, подінетесь, коли нас не стане? Не маєте нічого свого, ні кола, ні двора, ні клаптика ґрунту, — тільки те, що в собі та й на собі. Але маєте здорові руки до праці. Багато людей їдуть тепер до Америки і пишуть, що там добре... Попробуйте і ви цього щастя за синіми морями... Трохи грошей на дорогу маєте, решту ми вам доложимо та й в божу путь!..

— ... Гей, пригадую собі, якби нині, той день, коли ми покидали наших добродіїв і приходство і рідне село та й відїжджали в чужий світ!.. Ти, Джордж, того не пам'ятаєш, ти вже тоді вчився в Відні на університетах...

— Це було на святої Покрови! — підповіла Чабаниха, а мр. Чабан дивно-урочистим голосом підтвердив її слова: Так, це було на святої Покрови!.. Що нам тоді діялося на душі, то це кожний знає, бо кожний з нас покидав рідні сторони. Мені, скажу вам правду, найтяжче було розлучитися з кіньми. Ще'м, наостанку, почесав їхні гриви, закульбачив хвости, поцілував їх у білі латочки, що мали на чолах та й сказав: "Будьте здорові і йдіть на ліпші руки!" А вони, чуєте, пообертали голови і так сердечно за мною заїржали, ніби людською мовою заговорили. Виходжу зі стайні, а на подвір'ю зібралося пів села людей проводити нас до колії. Перед ґанком стоять їмость і єгомость, а сивенькі обоє, як голуби— їмость тримають якісь торбинки з сухарями і плачуть, а єгомость дали нам поцілувати хрестик та й кажуть: "Боже вас благослови, діти, на далеку дорогу. Бо ви були в нас не як слуги, а як діти і того вам на прощання тепер бажаємо, чого бажали б рідній дитині..."

І тут голос містера Чабана, від великого зворушення на згадку того прашання, не витримав важкої проби і застряг у горлі, що здригалося, як від глибоких спазмів. Чабаниха підняла хвартушину до очей і захлипала дрібно-тонюсенько, а сестра Мері з Бейону таки заридала в голос, аж кум Соловій пробудився.

— Що ж, далі небагато того оповідання, — зідхнув по малій хвильці мр. Чабан, потягнув добрий лик пива й обтер із вусів білу шуму. — Як нам було спершу в тій Америці, то ми, старі емігранти, знаємо, а ви, молоді, ще пізнаєте. Тут задармо нічого нема, наробитися треба тяжко, але з тої роботи має чоловік пожиток. (Загальне притакування головами!). Я ж тобі кажу, Джордж, тут всяко бувало, і гірко, і солодко, але ми з Настею завжди споминали добрим словом твоїх родичів, бо як би не вони, то ми ніколи не бачили б тих контрів! То ж коли в сорок й шестому році один американський вояк передав нам з Німеччини від тебе листа, що ви обоє все стратили, все загубили, і дітей, і маєток, а тепер опинилися в бараках як скитальники — то я сказав тоді своїй жінці: Насте, в тім єсть палець Божий! Тепер ми маємо, сказати по-американськи, чинс, нагоду, відплатитися тим самим добром нашому паничеві, яке зробили колись нам його родичі! Ми мусимо забрати їх до Америки! (Славно! Дуже найс! — заплескали гості в долоні). Але з тим спровадженням то так легко не йшло. Це забрало трохи часу. То ми, тимчасом, помагали їм, як могли, посиляли пакунки...

— Нераз пару доларів — добавила Чабаниха.

— Так, нераз пару долярів — потвердив жінчині слова мр. Чабан, — але про це не варто згадувати, нема, так сказати чим хвалитися, бо ж ми конче хотіли тут їх мати. Дорогий паничу-Юрку, а просто, по-американськи, дорогий Джордж, і ви, дорога пані Вільшанська: ми обоє дуже щасливі, що могли подати вам через море помічну руку та й дякуємо вам, що ви отою простою-ро-бочою рукою не погордили, прийняли її та приїхали до нас! Джордж, будь нині в нашій хаті, як у себе вдома, на приходстві твого небіжчика-батька, на якому ми, сироти, знайшли колись притулок! (Інженер встав, виструнив на весь ріст свій кістяк і елегантно вклонився). Але справа є така... — заклопотано почухав лисину мр. Чабан. — Ми обоє вже старі та й ви не молоді. Ви не годні йти до тяжкої роботи, а ми не такі маґнати, щоб могли дати вам все, що треба до життя. (Інженер і пані Галя подивилися одне на одного і сильно прибідли). Але ви тим не журіться, якось то буде. Богу дякувати, ми маємо добрих дітей — і не бідних І — донька вийшла за лоєра, один син має свій бизнес ("то молодший, Джані", — пояснила Чабаниха). — А старший, Майк, продовжив мр. Чабан, стоїть найкраще: він є за інженера, робить в одній фабриці, в лябораторії, має свій гавз, коло гавзу городець, дві кари, два ґараджі, ну, що то казати — пан на цілу губу. Джордж, ми з ним домовилися, що він вас обоїх забере до себе... Твоя пані допоможе Майковій жінці обійти дітей та й трохи коло хати, трохи коло кухні — це вже їх бабські справи. А ти — будеш за цілого ґазду!.. Ну, в печах підпалиш, чи сміттячко на подвірю підметеш, траву машинкою покосиш, робота це ніяка, от — забавка. Ну, коней пущувати не будеш, бо нема!.. (ха, ха, ха! — загриміло довкола, як з моздірів). — Ми певні, що наші діти кривди вам не зроблять, як ніколи не кривдили нас ваші родичі, царство їм небесне!

— Славно! Дуже найс! — загуло довкола. З усіх кінців столу піднімалися схвильовані баді та їхні подруги, із слъозами радості підходили до Вільшанських і стискаючи їхні руки, ґратулювали їм такої вимріяної розв'язки питання їхньої екзистенції. Інж. Вільшанський роздавав на всі боки граціозні поклони та сердечні потиски руки, ніби приймав у сальонах посольства делегацію дипломатичного корпусу, — а при тому розпливався в похвалах на адресу спонзорів:

— Шановні і дорогі панство Чабани, — казав, — ми ніколи й не сміли мріяти, що таке несподіване щастя всміхнеться до нас, зараз у перший день нашого приїзду на цю гостинну землю! Ми, просто, не знаходимо слів, щоб висказати вам найщирішу вдячність...

— Ол райт, ол райт, — доброзичливо поклепав його плече містер Чабан. — Ми знаємо, що ти дипломат: — одне говориш, а друге думаєш. Джордж, ми вас добре розуміємо: і ми були колись "ґрінори"!